

mladí lidé si přitom přejí informace o sexualitě a pohlavním dospívání nejvíce od partnera a od rodičů, tzn. od blízkých osob, s nimiž je pojí hlubší citový vztah. A polovina z nich chce se svými dětmi v budoucnu mluvit o sexualitě více, než s nimi mluvili jejich rodiče.

Ve třech čtvrtinách byla tématem sexuální výchovy láska a partnerské vztahy, v polovině hodin se mluvilo o pohlavním dospívání, antikoncepci, pohlavně přenosných chorobách a o pohlavním styku. Bohužel, jen v necelé třetině hodin bylo tématem nebezpečí sexuálního zneužívání.

Vlastní matka či otec poskytli jako nejdůležitější sdělení o sexualitě formu varování před těhotenstvím nebo před pohlavně přenosnými chorobami. Pouze zanedbatelná část považovala za nejdůležitější sdělení, že by se měla sexualita spojovat s láskou.

Dvě třetiny respondentů uvedly, že se mohly v rodině zeptat na tyto otázky, jedna třetina to hodnotila negativně. Přitom je jich naprostá většina přesvědčena o tom, že by se jim mělo dostávat již ve školním věku úplných a otevřených informací o všech otázkách pohlavního života.

Z porovnání obou studií vyplývá, že většina české populace dostává informace o sexualitě od svých vrstevníků a že je velmi důležitá a požadovaná sexuální výchova zejména v rodině a ve škole.

Důležitost i výbušnost problematiky dokládají diskuse kolem sexuální výchovy ve školách a k připravenému materiálu MŠMT v posledním roce.

14.4 Příklady eticky a právně nepřijatelného zacházení se sexualitou v pluralitní společnosti jako jeden z výchozích bodů pro stanovení měřítek zodpovědného utváření sexuality

Fenomén *komerčního sexuálního zneužívání dětí*, označovaný v anglosaské literatuře jako *Commercial Sexual Exploitation of Children*, představuje formu sexuálního zneužívání dětí a obecně se vymezuje jako každé užití dítěte k sexuálnímu účelu za finanční či jinou odměnu. Rozlišují se jeho tři formy, a sice *dětská prostituce, dětská pornografie a obchod s dětmi pro sexuální průmysl*.⁶⁵² Stockholmský

⁶⁵² Srov. Dunovský Jiří, Mitlöhner Miroslav, Helč Karel, Hanušová-Tlačilová Jaroslava: *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*, Praha: Grada, 2005, s. 20-21; Vaníčková Eva: *Dětská prostituce*, Praha: Grada, 2005, s. 25.

kongres definoval pojem komerční sexuální zneužívání dětí jako *použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturálních mezi dítětem a zákazníkem, dítětem a prostředníkem nebo dítětem a agentem nebo jinými osobami, které vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely*. Zahrnuje tedy v sobě prvek zneužívání i prvek obchodu. Rozlišují se pak již zmíněné tři formy: obchod s dětmi, dětská prostituce a dětská pornografie.

Již před kongresem ve Stockholmu se hovoří o třech formách komerčního sexuálního zneužívání dětí v článku 34 a 35 Úmluvy o právech dítěte:⁶⁵³ je zde řeč o závazku států k ochraně dětí před všemi formami *sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání*. Objevuje se tedy rozlišení sexuálního vykořisťování a sexuálního zneužívání. V souvislosti s projednávanou problematikou vykořisťování dětí v prostituci se má ochrana dítěte týkat rovněž *využívání dětí k prostituci nebo k jiným nezákonným sexuálním praktikám za účelem finančního obohacování*. Uvádí se zatím jen účel finančního obohacení a zapomíná se na jiné účely, jak je později zahrne kongres ve Stockholmu.

Sexuální vykořisťování označují různá ustanovení Římského statutu Mezinárodního trestního soudu za součást válečných zločinů a zločinů proti lidskosti: tento *Římský statut Mezinárodního trestního soudu*⁶⁵⁴ zmiňuje i prostituci:⁶⁵⁵

V článku 7 *Zločiny proti lidskosti* části 2 soudní pravomoc, příslušnost a použitelné právo se v odstavci (1) pod písmenem g) uvádí „*znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, přinucené těhotenství, donucená sterilizace nebo každá jiná forma sexuálního násilí srovnatelné závažnosti*“ a pod písmenem k) „*jiné nelidské činy podobného druhu, pomocí nichž se působí úmyslně velké utrpení nebo těžké poškození tělesné neporušitelnosti nebo duševního či tělesného zdraví*.“ Odstavec (2)

⁶⁵³ Srov. Convention on the Rights of the Child (Úmluva o právech dítěte) přijatá rezolucí 44/25 Valného shromáždění OSN dne 20. listopadu 1989, v platnost vstoupila dne 2. září 1990 po ratifikaci požadovaným počtem 20 států, pro Československo vstoupila v platnost dnem 6. února 1991 a byla vyhlášena pod č. 104/1991 Sb., in: Mezinárodní dokumenty o lidských právech. Anglicky a česky. Sestavil Vladimír Adamus, Praha: Linde, 2000, s. 313.

⁶⁵⁴ Srov. Human Rights Watch Pressemitteilungen: Der Internationale Strafgerichtshof, <http://www.hrw.org/german/children/icc.htm>, <http://www.hrw.org/german/justice/icc.html> (22. 3. 2012); Römisches Statut des Internationalen Strafgerichtshofes (Auszug), 1998, in: Fritzsche Peter K.: Menschenrechte. Eine Einführung mit Dokumenten, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2004, s. 401-421.

⁶⁵⁵ Srov. Römisches Statut des Internationalen Strafgerichtshofes (Auszug), 1998, in: Fritzsche Peter K.: op. cit., s. 401, 404, 407, 409.

vysvětluje pod písmenem c) pro účely odstavce (1), že „zotročení znamená vykonávání všech nebo jednotlivých oprávnění, spojených s vlastnickým právem na osobu, a zahrnuje vykonávání těchto oprávnění v rámci obchodu s lidmi, zejména obchodu s ženami a dětmi“. Článek 8 zařazuje mezi válečné zločiny v odstavci (2) pod písmenem b) „znásilnění, sexuální otroctví, nucenou prostituci, přinucené těhotenství ve smyslu článku 7 odstavec 2 písmeno f, nucenou sterilizaci nebo každou jinou formu sexuálního násilí, které stejně tak představuje těžké porušení Ženevské úmluvy.“⁶⁵⁶

Vyskytují se nám zde pojmy sexuální otroctví, nucená prostituce, sexuální násilí, zotročení jako osobované vlastnické právo na osobu a zvláště se zmiňují děti.

Důležitý pohled skýtá mezinárodní dokument ohledně fenoménu CSEC, tedy *Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie*, jenž byl přijat rezolucí Generálního shromáždění OSN a v platnost vstoupil dne 18. ledna 2002.⁶⁵⁷ V preambuli projevuje znepokojení nad tímto významným a rostoucím mezinárodním fenoménem, rozsáhlou a pokračující praxí sexuální turistiky, vůči níž jsou bezbranné zvláště děti, protože přímo podporuje tyto projednávané jevy. Dále projevuje znepokojení nad rostoucí dostupností dětské pornografie na internetu a prostřednictvím rozvoje dalších technologií. V článku 1 se smluvní strany Protokolu zavazují zakázat prodej dětí, dětskou prostituci a dětskou pornografii podle ustanovení tohoto Protokolu a pro účely tohoto Protokolu se jednotlivé formy definují:

„a) Prodejem dětí se rozumí úkon či transakce, při kterém kdokoli, jednatel nebo skupina, předá jinému dítě za úplatu či jinou protihodnotu;

b) Dětskou prostitucí se rozumí využívání dítěte k sexuálním aktivitám za úplatu či jakoukoli jinou protihodnotu;

c) Dětskou pornografií se rozumí jakékoli zobrazování dítěte libovolnými prostředky při skutečných nebo předstíraných zřejmých sexuálních aktivitách či jakékoli zobrazování pohlavních orgánů dítěte k prvotně sexuálním účelům.“

⁶⁵⁶ Srov. Úmluva o právním postavení uprchlíků, čl. 3, in: Mezinárodní dokumenty o lidských právech, s. 225.

⁶⁵⁷ Srov. The two Optional Protocols were adopted by the United Nations General Assembly on 25 May 2000 (General Assembly Resolution A/Res/54/263). Convention on the Rights of the Child, <http://www.unicef.org/crc/oppro.htm> (20. 8. 2005). ČR tento protokol podepsala dne 26. 1. 2005, ale dosud neratifikovala, srov. GOMBA Pavla: Předmluva. Děti nejsou na prodej, in: Vaníčková Eva, Kloubek Martin: Komerční sexuální zneužívání dětí. Manuál pro lékaře, Praha: Česká společnost na ochranu dětí za finanční podpory Ministerstva zdravotnictví ČR, 2006, s. 5.

Téma prodeje dětí se dále rozvíjí takto: Nabízení, předávání či přijímání dítěte jakýmikoli prostředky za účelem „sexuálního vykořisťování dítěte:

*nabízení, získávání, zprostředkovávání či poskytování dítěte k dětské prostituci; výroba, distribuce, šíření, dovoz, vývoz, nabízení, prodej či držení dětské pornografie ... k výše uvedeným účelům“.*⁶⁵⁸

U dětské prostituce se v souladu se Stockholmským kongresem a na rozdíl od Úmluvy o právech dítěte hovoří o úplatě či jakékoli jiné protihodnotě.

Nejnovější Konvence Rady Evropy o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním⁶⁵⁹ vyzývá účastnické státy, aby stanovily ve svém zákonodárství jako trestné činy v souvislosti se sexuálním zneužíváním dětí sexuální aktivity s dítětem, které nedosáhlo zákonného věku pro sexuální aktivity. Jinak se dítětem myslí dle Úmluvy o právech dítěte každá lidská bytost mladší 18 let. Sexuální aktivity jsou pak přiblíženy výrazy nucení, použití násilí nebo hrozby, zneužití důvěry, autority nebo vlivu na dítě, a to i samozřejmě uvnitř rodiny, využití zvláštní bezmoci dítěte, a to zejména na základě mentálního či tělesného postižení nebo vztahu závislosti (čl. 18).

U vykořisťování dětí v prostituci se připomíná (čl. 19 odst. 2), že se jedná o používání dítěte při sexuálních aktivitách, které jsou nabízeny nebo zaslibovány za peníze nebo jiný druh úhrady či protihodnoty, a to bez ohledu na to, zda dojde k naplnění této nabídky, slibu nebo protihodnoty vůči dítěti či třetí osobě. Dále se konvence věnuje i vykořisťování dětí v pornografii (např. pornografický materiál, který vizuálně zobrazuje: a) nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování; b) osobu, která se jeví jako nezletilá, zapojenou do explicitně sexuálního chování; c) realistické obrazy ukazující nezletilou osobu zapojenou do explicitně sexuálního chování).

Kromě toho zavádí jako pojem a doporučuje jako trestný čin „*Corruption of children*“ („*Unsittliches Einwirken auf Kinder*“) úmyslné jednání, které spočívá v tom, že někdo podněcuje ze sexuálních důvodů dítě, jež nedosáhlo věku zákonného sexu, aby bylo přítomno u sexuálního zneužívání nebo sexuálního vykořisťování, i když se ho nemusí samo účastnit.

⁶⁵⁸ Srov. Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie, <http://www.detskaprava.cz/nactileti/download/op2.pdf> (22. 3. 2012).

⁶⁵⁹ Srov. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/201.htm> (22. 3. 2012)

I když je cenné, že se zde rozlišují pojmy mravnost, morálka a etika, přece jen může čtenář bohužel nabýt dojmu, že se mravnost týká pouze oblasti pohlavních vztahů. Takové vymezení neodpovídá pojmu mravnost, jak je používána v disciplíně filozofická i teologická etika. I v novém trestním zákoníku se hovoří o ochraně mravnosti, nicméně už se dále nedozvíme, co se mravností rozumí. Vedle trestního zákoníku čteme v různých dokumentech i o mravním či morálním vývoji dítěte. Těžko se však dopátráme interpretace či přiblížení toho, v čem onen mravní vývoj spočívá.

Ovšem pro koncipování a naplňování zodpovědné sexuální výchovy a etické výchovy vůbec a souvisejícího mravního rozvoje je dost zásadní, abychom věděli, o čem mluvíme a kam směřujeme, když chceme doprovázet mravní rozvoj dětí a uskutečňovat etické vzdělávání a zodpovědnou sexuální výchovu.

14.7 Právo na sebeurčení v oblasti sexuality

V uvedených příkladech praktik sexuálního zneužívání dětí a v širším kontextu trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti dochází rovněž k porušení sexuálních práv, práv na sebeurčení ve věcech sexuality, jak to můžeme vyjádřit pomocí *Deklarace sexuálních práv*, která se týká sexu a lidské sexuality pro každou lidskou bytost. Byla přijata ve Valencii 20. června 1997 účastníky 13. světového sexuologického kongresu. V kontextu příkladů sociálně nežádoucích jevů a trestných činů lze uvést také pošlapávání těchto práv z hlediska dalšího rozměru (řekněme lidskoprávního, kromě základního lidského práva na tělesnou nedotknutelnost) problematiky lidské sexuality i přípravy na načrtnutí konceptu zodpovědné sexuální výchovy můžeme představit tato práva a z nich vyplývající povinnosti:⁶⁷⁰

1. práva na svobodu, které vylučuje všechny formy sexuálního donucování či nátlaku, násilí, vykořisťování a zneužívání v jakoukoli dobu a v jakýchkoli životních situacích, přičemž je boj proti násilí považován za sociální prioritu;
2. práva na autonomii, integritu a bezpečnost těla, které garantuje pocit radosti ze svého těla a radost z těla bez násilí, zahrnuje kontrolu nad vlastním tělem a potěšení z vlastního těla bez mučení, zohavení a jakéhokoliv násilí;
3. práva na sexuální rovnost, které se vztahuje na osvobození od všech druhů diskriminace;

⁶⁷⁰ Srov. Deklarace sexuálních práv. In: Chmelík Jan a kol.: op. cit., s. 11-12; Vaníčková Eva: Formy komerčního sexuálního zneužívání dětí. In: Komerční sexuální zneužívání dětí. Násilí na dětech, s. 26; Vaníčková Eva, Provazník Karel, Hadj-Moussová Zuzana, Spilková Jana: op. cit., s. 42-43.

4. práva na sexuální zdraví, včetně diagnostiky, léčby a nezbytných znalostí HIV-AIDS-STD;
 5. práva na široké, objektivní a faktické informace o lidské sexualitě, která vytváří předpoklad pro správné rozhodování v oblasti sexuálního života;
 6. práva na dostatečnou sexuální výchovu, která vytváří předpoklad pro naplnění kvality života, týká se dětí i dospělých a tohoto procesu by se měly zúčastnit všechny společenské instituce;
 7. práva svobodně se stýkat, které zahrnuje možnost uzavřít manželství nebo je neuzavřít;
 8. práva svobodné a odpovědné volby s tím cílem, aby všechny děti byly chtěné a milované;
 9. práva na soukromí a schopnost činit samostatná rozhodnutí o sexuálním životě v kontextu morálky jednotlivce a společnosti (sexualita je zde formulována jako proměnlivý a dynamický rozměr člověka vytvářený interakcí mezi jednotlivcem a společností) s tím, že racionální a uspokojivé zkušenosti ze sexuality jsou požadavkem pro lidský rozvoj (opačné zkušenosti jej narušují);
 10. právo na sexuální zdraví je základním a fundamentálním lidským právem. Deklarace apeluje v závěru na to, aby každá společnost všemi prostředky podporovala respektování uvedených sexuálních práv, a zavazuje i Českou republiku k tomu, aby potírala všechna protiprávní jednání s tím spojená; při kriminalizaci sexuálního zneužívání se přitom postupuje rozdílně podle *objektu* ochrany, a v tomto kontextu opět se zvýšeným zájmem o ochranu a řádný celostní rozvoj dětí. Tato práva je potřeba sdělovat, vysvětlovat je a zajisti jejich dodržování.
- Postoupíme dále a nahlédneme do biblických zpráv, jejichž smysl představuje jeden ze stěžejních nástrojů teologické etiky.

14.8 Biblické porozumění sexualitě

Biblické vyprávění o stvoření uvedlo, že „*I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem*“ (Gen 2,7). Tato reflexe vysvětluje, že je člověk vázán na tělesnost a podroben zákonům materiality i v oblasti pohlavnosti. Přitom je stvořen s orientací na svého stále živého Původce. Tato vertikální vztažnost poskytuje „*oživující osu bytí*“, jež zajišťuje i skutečné bohatství vztahu muže a ženy. Jestliže se však tato základní orientace ze strany člověka ohrozí či odstraní, přináší to úbytek života, ztrátu vědomí toho, že je člověk přijat a naplňován životem, a tím pocit onoho pouhého nicotného bezcenného prachu bez opory. Právě obraz vysazené zahrady Eden a do ní postaveného člověka

(srov. Gen 2,8) znamená život důvěrné blízkosti člověka se svým Stvořitelem. Vzájemnou vztážnost a blízkost, vnitřní sounáležitost, vzájemné obšťastňující obdarování protějškem, osobní společenství muže a ženy zahrnující tělesné i duševní a duchovní společenství, vzájemnou pomoc i porozumění vyjadřují biblické obrazy „vytvoření ze žebra, kost mých kostí, tělo z mého těla“ a zachycená radost z tohoto obdarování (srov. Gen 2,18.21-23). Toto pojetí a tato zkušenost vylučují patriarchální despotismus, vztahy nadřazenosti a podřízenosti, a naopak představují zásadní rovnost obou pohlaví. To se pak ale mění po vyprávění o pádu do hříchu.⁶⁷¹

Načrtnuté pojetí a zprávy na podkladu vyprávění o stvořitelském řádu podtrhují *rovnoprávnost a rozdílnost pohlaví*, vzájemnou důvěru a průzračnost vztahu vyjádřenou obrazem nahoty (srov. Gen 2,25). Toto se mění prvotním hříchem, což oba vnímají („*otevřely se jim oči*“; „*poznali, že jsou nazí*“: Gen 3,7) a potřebují před sebou ochranu (srov. Gen 3,7.21).⁶⁷²

Lidská vina a hřích narušuje původní Boží program i v této oblasti. Do vztahu mezi pohlavími nastupuje vnitřní rozpolcení, nevyrovnanost, hluboká trhлина, nadřazenost a podřízenost. Láska se dostává do osudu viny a hříchu. Muž a žena se začínají obviňovat, hrozí nebezpečí pouhých vztahů závislosti, utlačování, jež porušuje lidskou důstojnost. Vinou a hříchem jsou ohroženy i významy pohlavnosti a sexuality. Přesto zůstává Bůh garantem lidského společenství a možnost vydařeného vztahu mezi mužem a ženou trvá. On je schopen léčit a zakrývat lidské slabosti a rány i v této oblasti vztahů, darovat sílu k odpuštění a k překonávání vzájemného obviňování, nabízí nové smíření a přátelství, které umožňuje opět důvěru, věrnost a správné místo sexuality ve vztazích mezi lidmi.⁶⁷³

Krásně hovoří o lásce, která je silnější než smrt, a o jedinečnosti i neprodejnosti lásky Píseň písní (srov. Pís 6-8) a naději dává výrok vložený do Ježíšových úst v evangeliích: „*A proto, co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!*“ (Mk 10,9; srov. Mt 19,6).

V každém případě rozumí biblické podání sexualitě jako daru od Boha, který střízlivě uznává, netabuizuje jej, nesakralizuje ani nezbožšťuje. Lze připomenout, co v této souvislosti konstatuje biblická antropologie: *osobní důstojnost muže i ženy*

⁶⁷¹ Srov. Fraling Bernhard: *Sexualethik. Ein Versuch aus christlicher Sicht*, Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1995, s. 112-113.

⁶⁷² Srov. Hossfeld Frank-Lothar: *Sexualität. II. Biblisch-theologisch*, in: LThK 9, s. 512.

⁶⁷³ Srov. Fraling Bernhard, s. 116, 121-122.

se zdůvodňuje tím, že je člověk stvořen k Božímu obrazu a podobnosti, pozitivně se hodnotí a zdůrazňuje u lidí *oboupohlavnost* (srov. Gen 1,27; 2,18) i jejich *tělesně duševní jednota* osobního života, jež se má uskutečňovat v tom, že se muž a žena stanou jedním tělem (srov. Gen 2,24).⁶⁷⁴ Biblické porozumění ve znění „*Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem*“ (Gen 2,24) znamená psychickou, duševní i duchovní *celistvost* včetně sexuality i překonání vazby na rodiče novým závazkem v úplném společenství života a ukazuje na jedinečnost a zvláštnost lásky muže a ženy. Muž i žena mohou vnímat svůj protějšek jako dar od Hospodina a jako odpověď na otázku, zda On člověka ještě miluje. To pak zahrnuje úctu k druhému i úctu ke vztahu muže a ženy jako k určitému tajemství.⁶⁷⁵

Nicméně již První zákon zpravuje o tom, že se muž chová jako vlastník ženy, a právní ustanovení pak toto vlastnictví chrání: „*Když někdo svede pannu, která nebyla zasnoubena, a vyspí se s ní, vezme si ji za ženu a dá za ni plné věno. Jestliže by se její otec rozhodně zdráhal mu jí dát, zaplatí svůdce obnos ve výši věna panen*“ (Ex 22,16); „*Určete mi jakkoli veliké věno i dar. Dám vám, oč mě požádáte, jen mi tu dívku dejte za ženu!*“ (Gen 34,12); „*Nezcižoložíš!*“ (Ex 20,14); „*Nebudeš dychtit po domě svého bližního. Nebudeš dychtit po ženě svého bližního (...)* *vůbec po ničem, co patří tvému bližnímu*“ (Ex 20,17; srov. Dt 5,21).

Uvážíme-li, že se v příběhu Ježíše Krista nabízí každému člověku spojení s živým Bohem, najdeme v tomto nezlomném příklonu naději i na uzdravení křehkosti lásky mezi mužem a ženou. Ve vzájemném přijetí a příklonu lásky muže a ženy se mohou oba měnit a zakoušet, že jsou hodni lásky. Potvrzuje se i humanita vložená do těchto vztahů. Zároveň ale platí, že je tato humanita ohrožena, že ji lze korigovat. A zase, dojde-li k porušení, umožňuje se osvobození a uzdravení. Tato zkušenost se opírá o specifickou láskyplnou solidaritu kříže Ježíše Krista, jež platí pro ty, kdo trpí, i pro ty, kdo ztroskotali.⁶⁷⁶

I v této oblasti lidského života nelze nemít na paměti základní vzorec a aspekty křesťanské mravnosti. Nabídnutá obnova člověka stvořeného k Božímu obrazu a podobnosti dle Ježíše Krista, možnost bezprostředního vztahu s živým Bohem jako

⁶⁷⁴ Srov. Schockenhoff Eberhard: Sexualität. IV. Theologisch-ethisch, in: LThK 9, s. 519-520.

⁶⁷⁵ Srov. Fraling Bernhard, s. 113-115.

⁶⁷⁶ Srov. tamtéž, s. 130-132.

otcem, proměna srdce, možnosti nových odpovídajících postojů, motivů, úmyslů a jednání, primát lásky a zodpovědné svobody, věčný život, to vše se týká i partnerských vztahů, sexuality a obnoveného pohledu na vztahy muže a ženy. Ježíš z Nazaretu hájí důstojnost a práva žen a manželství jako vzájemný rovnoprávný svazek, kde se již i věrnost týká obou pohlaví.⁶⁷⁷

I přes pozitivní hodnocení sexuality znala raná církev nebezpečí a zneužití s ní spojená, jak dosvědčuje novozákonní literatura: na začátek svévolných lidských činů v rámci katalogu neřestí řadí necudnost (v πορνεία), nečistotu, bezuzdnost (srov. Gal 5,19), stejně tak zve k ovládnutí neuspořádaných sklonů, přičemž jmenuje také „smilstvo, necudnost, zlou touhu a hrabivost, která je modloslužbou, a způsobuje Boží hněv“ (srov. Kol 3,5-6). Prostituční praktiky odsuzuje jako hřích proti vlastnímu tělu: „*Tělo však není pro smilstvo, nýbrž pro Pána, a Pán pro tělo. Bůh, který vzkřísil Pána, vzkřísí svou mocí i vás. Nevíte, že vaše těla jsou údy Kristovými? Mám tedy z údy Kristových učinit údy nevěstky? Rozhodně ne! Což nevíte, že kdo se oddá nevěstce, je s ní jedno tělo? Je přece řečeno, budou ti dva jedno tělo. Kdo se oddá Pánu, je s ním jeden duch. Varujte se smilstva! Žádný jiný hřích, kterého by se člověk dopustil, netýká se jeho těla; kdo se však dopustil smilstva, hřeší proti vlastnímu tělu. Či snad nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého, který ve vás přebývá a ježž máte od Boha? Nepatříte sami sobě! Bylo za vás zapláceno výkupné. Proto svým tělem oslavujte Boha*“ (1 Kor 6,13b-20). Pederastie se na jiných místech odsuzuje pod názvy smilníci, zvrhlíci (srov. 1 Kor 6,9; 1 Tim 1,10).⁶⁷⁸

Varování před prostitucí souvisí také s tím, že byla provozována ve spojitosti s pohanskými kulty. Takové praktiky poškozují i život společenství. Je-li křesťan/ka povolán k posvěcení celého života, bude to platit i pro sexualitu, jež se má integrovat do celku křesťanského života a rozvíjet „*personálně zodpovědně, tělesně celostně*“ a se vzájemnou odevzdaností.⁶⁷⁹ Teologickoetické úvahy i křesťanská

⁶⁷⁷ Srov. Sinn und Gestaltung menschlicher Sexualität. Einleitung Ludwig Bertsch, in: http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Synoden/gemeinsame_Synode/band2/28_Sexualitaet.pdf (23. 3. 2012)

⁶⁷⁸ Srov. Reiser Marius: Sexualität. Neues Testament, in: LThK 9, s. 515.

⁶⁷⁹ Sinn und Gestaltung menschlicher Sexualität. Einleitung Ludwig Bertsch, in: http://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/Synoden/gemeinsame_Synode/band2/28_Sexualitaet.pdf, s. 170-171 (23. 3. 2012)

mravnost budou vycházet i v této oblasti z bezpodmínečné hodnoty každého muže a každé ženy, jež je založena v ideji *imago Dei/imago Christi* a z níž vyvodí vzájemnou úctu k důstojnosti a k jejímu respektování v rámci vztahu muže a ženy. Vzájemná úcta a společná zodpovědnost za život i za vztah znamená přední principy každého partnerství muže a ženy. Lidsky důstojné zacházení se sexualitou má vést k větší zodpovědné svobodě a sebebřijetí i sebeúctě člověka.⁶⁸⁰

Přísné odmítnutí prostitučních praktik v listu Korintským vychází z toho, že vztah k Vzkříšenému i ke skutečnosti vzkříšení určuje také vztah k vlastnímu tělu, že se sexuální kontakt dotýká celého člověka a že se vylučuje osobní vztah a dochází tak k desintegraci sexuality.⁶⁸¹ A to ještě není řeč o prostitučních praktikách s dětmi! Nejedná se ale o moralizování či odsuzování daných žen. Opět je v pozadí myšlení, které připomíná, kým člověk je, může a má být, a co se z něho dělá v prostitučních praktikách.

Ve všech uvedených negativních případech se vyzývá k proměně a ta je možná. Lidé v prostituci jsou respektováni v jejich lidské důstojnosti a nabízí se jim opětovné nabytí sebeúcty (srov. Lk 7,36-50).

14.9 Sexualita jakou součástí vztahů lásky

Prožívání sexuality v rámci lidského vztahu patří také do sociálního jednání, jež má být určováno láskou, resp. přikázáním lásky. Jednotlivé normy v této oblasti mají být proto neseny nadvicováním takto vymezeného jednání. Rozumíme odmítání rozkoše či zboží jako absolutních principů, které mají sexualitu utvářet a určovat. Křesťanský étos spatřuje tradičně jedinečné místo pro uskutečňování vícevrstevnatosti a mnohazměrnosti lidské sexuality, pro utváření sexuálních vztahů a pro rozvoj společenství života a lásky muže a ženy v manželství.

V manželství jsou vztahy spojeny s trvalostí a výlučností a je otevřen důvěrný prostor pro vzájemné darování a přijímání, pro bezpečí, věrnost a pro možné zodpovědné přijetí dítěte, jestliže to dovoluje zdravotní stav manželů. Nepřehlížejí a nevyklučují se možné těžkosti a vývoj v oblasti sexuálního soužití. I v oblasti man-

⁶⁸⁰ Srov. „Sexualität als Leben spendende Kraft“. Positionspapier der KirchenVolksBewegung Wir sind Kirche zur Sexualethik, 2008, in: http://www.wir-sind-kirche.de/files/844_PositionSexualethik2.pdf (15. 3. 2012)

⁶⁸¹ Srov. Fraling Bernhard: op. cit., s. 251-252.

14.11 Shrnutí: primát lásky, pozitivní a negativní etická norma, výhled

Lidská sexualita může podporovat lidské zrání a vzájemné obohacování, vnímání a uskutečňování určitých hodnot, ale chybný výklad jejího smyslu působí naopak odlidštění, rozpor se sebou samým a s tím, co je v člověku lidské, a tak se dotýká mravního řádu. Zacházení se sexualitou také souvisí s předchozími rozhodnutími, s postojovými životními vzorci a odpovídá tomu, zda se pohlavní určení muže či ženy integruje do osobního uskutečňování života, zda se chápe jako služba realizaci lidské lásky a zda je někdo schopen lidským způsobem milovat tělesně a vidět i v těle druhého osobu.⁶⁹⁷

Sexualita umožňuje prostřednictvím vytváření společného života v tělesné, duševní a duchovní oddanosti partnerů uskutečňování sociálního rozměru jejich existence, jež může transcendovat do služby životu v plození a výchově dětí. Rodiče proto mohou jako matka a otec prožívat společnou základní formu mravní zodpovědnosti za jejich dítě. Sexualita tak dostává kromě vzájemného obohacení a doplnění partnerů nový existenciální význam.⁶⁹⁸

Princip vzájemnosti se může i v oblasti sexuality zneužít egoismem, jenž degraduje osobu na pouhý objekt, i nesprávně pochopeným totálním altruismem, který je nakonec sebedestruktivní a maří skutečnou lásku. Tento princip vzájemnosti staví na schopnosti člověka vést zodpovědně svůj život a poznávat, co je dobré pro něj i pro jeho bližní, ovšem opět se ale může někdo odvolávat na tzv. svobodu a zneužívat ji tím, že výhradně a bezohledně hledá jen svůj prospěch. Může to vyjádřit i pohled na sexualitu jako na rozsáhlé médium komunikace, jež slouží jako řeč těla vzájemnému poznání, porozumění a sdílení. Trefně tento směr úvahy vystihuje biblické pojetí, které označuje pohlavní spojení muže a ženy výrazem: „*I poznal člověk svou ženu...*“ (Gen 4,1). Tím se konstatuje, že pohlavní spojení je více než vykonání soulože a že zahrnuje porozumění celému člověku s účastí těla, duše, ducha a všech smyslů. Proto lze na pohlavnost nahlížet jako na médium, v němž se mohou lidé vzájemně otevírat a bezprostředním způsobem si porozumět. Setkávají se i ve své zranitelnosti a křehkosti a mohou zakoušet něhu.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Srov. Fraling Bernhard, s. 138-139.

⁶⁹⁸ Srov. Schockenhoff Eberhard: Sexualität. IV. Theologisch-ethisch, in: LThK 9, s. 520.

⁶⁹⁹ Srov. Hämmerl Alfons: Glück in der Liebe. Christliche Sexualethik nach menschlichem Maß, in: Gruber Hans-Günter und Hintersberger Benedikta (Hrsg.): Das Wagnis der Freiheit. Theologische Ethik im interdisziplinären Gespräch. Johannes Gründel zum 70. Geburtstag. Würzburg: Echter, 1999, s. 258-260.

Proto je možno přikročit ke stanovení pozitivní a posléze negativní základní normy sexuální etiky. Nejprve pozitivně formulované hledisko: Sexuální vztahy musí odpovídat étosu lidské důstojnosti, který normativně rozvíjí vzájemnou úctu muže a ženy, v jejímž rámci si oba projevují respekt jako subjekty a nositelé osobní důstojnosti i v oblasti pohlavního společenství. Intenzita a výrazová forma sexuálního vztahu musí k tomu, aby byla považována za mravně dobrou a přiměřenou, odpovídat skutečnému vztahu partnerů a stupni jeho závaznosti. Proto se také zdůrazňuje pro eticky zodpovědnou integraci lidské sexuality pozitivní norma monogamie, jak se může vyjadřovat úctou a věrností v manželství. Z tohoto důvodu znamená vlastní úkol morální výchovy ve zrání k partnerské věrnosti a schopnosti lásky mezi osobami využití sexuální energie k rozvoji vlastní identity a k společnému utváření svobodně zvolených životních cílů v manželství a rodině; vyjádřímeli toto negativně, nesmí se partner oddělovat od oddanosti a zneužívat jako pouhý prostředek k účelu uspokojení vlastních potřeb, nesmí tedy chybět respekt k partnerovi i k jeho sexuální identitě a k jeho sebeurčení.⁷⁰⁰

Přitom je třeba připomenout, že veškeré negativní zkušenosti z dětství a předčasné formy sexuality a jejich případná fixace na krátkodobý zážitek mohou zpoždovat či dokonce blokovat vývoj k schopnosti lásky mezi osobami.⁷⁰¹

Právě v problematice komercializace sexu v prostituci s dětmi se potvrzuje, že nelze sexualitu omezovat jen na určité tělesné zóny a zapomínat na to, že se dotýká lidského srdce, doslova středu člověka, že musí zůstat spojena s upřímnou a pravdivou láskou, jež požaduje důvěru a věrnost a potřebuje jako fundament rovnoprávné partnerství mezi dvěma lidmi.

I v oblasti sexuality jde o plně vydařený život člověka a jeho štěstí. Láska a sexualita souvisí s opravdovou vzájemnou péčí, s poskytováním opory, se soudržností, s bezpečím, jistotou a lidskou vřelostí. Svévolným a násilným narušením tak intimní sféry tak zranitelných a celkově nezralých lidských bytostí, jak se tomu děje v případech sexuálního zneužívání, umírá důvěra poškozené osoby dítěte. To zase brání životu lásky a neumožňuje se plně prožívání sexuality.⁷⁰²

⁷⁰⁰ Srov. Schockenhoff Eberhard: Sexualität. IV. Theologisch-ethisch, in: LThK 9, s. 521-522.

⁷⁰¹ Srov. tamtéž, s. 522-523.

⁷⁰² Srov. Küng Hans, Rinn-Maurer Angela: op. cit., s. 162-164.

Spoluautorka křesťansky interpretované 4. instrukce projektu světový étos upozorňuje na skutečnost, že se v oblasti sexuality zvláště ukazuje, jak mohou lidé žít tragicky mimo své vlastní určení. Sexualitou jako darem Božím se pohrdá a pokřivuje se. Zejména pro mladistvé je těžké najít zralý vztah k vlastnímu tělu a každé narušení vývoje v tomto směru má závažné důsledky. Proto jsou sexuální ataky dospělých vůči dětem nejen opovržením hodné jako násilné činy, ale mají také strašné psychické a sociální následky. Spolu s narušením intimní sféry umírá i důvěra člověka a bez důvěry není možná láska a bez lásky se zase nemůže sexualita plně prožívat. Láska jako dar Boží a láskyplná blízkost s druhým člověkem, jež se poznává a prožívá jako vlastní určení, přináší štěstí a naplnění. Boží bezpodmínečné a láskyplné ano chce člověka nést i v těchto situacích. Toto Boží ano nemaže následky lidské slabosti, ale omezuje je. Prasklina v zrcadle zůstává, ale nemůže ho úplně zničit. Žádné lidské poblouznění nic nemění na tom, že je partnerský vztah dvou lidí jedinečným Božím darem.

Někteří však demonstrují sexuálními projevy a činy svou moc a převahu.

Lidská exualita a dvojpohlavnost náležejí k dobrému stvořiteliskému aktu, mají spojovat dvě osoby, rozkoš jako správně zasazenou součást lze považovat za životní sílu. Primát mezi principy pro lidsky důstojné utváření patří přikázání lásky. Prikázání nebude přehlížet, ale naopak rozlišovat různé situace, rozměry a významy, hlediska, kontexty, citlivě vnímat ponižující a ničivé praktiky a připomínat i potřebu odpuštění, smíření a nových začátků.⁷⁰³

14.12 Právo na zodpovědnou sexuální výchovu

K základním sexuálním právům tak patří právo na dostatečnou sexuální výchovu, která vytváří předpoklad pro naplnění kvality života, týká se dětí i dospělých. Tohoto procesu by se měly zúčastnit všechny společenské instituce. Samozřejmě primární právo a povinnost mají rodiče dítěte. S tím souvisí i právo na široké, objektivní a faktické informace o lidské sexualitě, která pak vytváří předpoklad pro správné rozhodování v oblasti sexuálního života.

Když se mluví v rámci sexuální výchovy o sexu a sexualitě, myslí se tím „celý komplex různých jevů, činností, slov, které se jakkoli týkají lidské tělesnosti a sexuality“;

⁷⁰³ Srov. Merks Karl-Wilhelm: Von der Sexual- zur Beziehungsethik. In: Konrad Hilpert (Hg.): Zukunftshorizonte katholischer Sexualethik, s. 34-35.

15 Empowerment přístup v oblasti podpory sexuality a partnerských vztahů osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací

15.1 Úvodem

„Kdo je milován, může růst beze strachu, je schopen být sám sebou a osvojit si jazyk k dorozumívání, a především dokáže rozvinout schopnost milovat druhé.“⁷¹⁵

V této kapitole si představíme koncept podpory osob s mentálním postižením v oblasti sexuality a partnerských vztahů. Na počátku v krátkosti představíme téma sexuality, identifikujeme problémové oblasti při naplňování sexuálních práv osob s mentálním postižením a některé mýty, které s tímto tématem souvisí. Je nutné věnovat se samotné diagnóze mentální retardace pro vymezení cílové skupiny a získání teoretického vhledu možných dopadů této diagnózy na život jedince. Následně se budeme zabývat empowerment přístupem jakožto základním východiskem pro jakoukoli efektivní spolupráci s lidmi s mentálním postižením zohledňující jejich lidsko-právní status osoby. Legislativní rámec této kapitoly tvoří Úmluva o právech osob s postižením z roku 2006, budeme se jí věnovat po uvedení do tématu sexuality osob s mentálním postižením.

15.2 Sexualita osob s mentálním postižením

Pod pojmem sexualita si obvykle každý z nás představí něco trochu jiného. Tento pojem tak podléhá velkému množství rozličných výkladů. Zatím, co někteří redukují sexualitu pouze na sexuální praktiky, jiní jí přisuzují dalekosáhlý význam. My si z celého výčtu představíme pouze jednu definici, která je pro naše téma zcela dostačující.

Dana Štěrbová tento pojem definuje jako souhrn postojů, představ a vztahů k jiným lidem, který zahrnuje naše představy o muži, ženě, ale i o sobě samém. Součástí sexuality je naše sexuální chování, očekávání, případné úspěchy či neúspěchy, které se následně zrcadlí do našeho sebevědomí.⁷¹⁶

⁷¹⁵ VANIER, Jean, s. 163.

⁷¹⁶ Viz ŠTĚRBOVÁ, Dana. Sexualita osob s mentálním postižením, s. 26.

Osoby s mentálním postižením čelí při naplňování svých sexuálních práv velkému množství překážek. Bariéry pramení především ze společenské představy, že osoby s mentálním postižením jsou tzv. „věčnými dětmi“, které pravděpodobně nikdy nedozrají do mentálního věku vhodného pro uplatnění svých sexuálních práv. Na základě tohoto pohledu jsou klasifikováni jako osoby mentálně nezralé pro sexuální vztahy, partnerství, manželství či rodičovství. Předpokládá se, že jsou na úrovni vývojově mladších dětí bez ohledu na jejich fyzický věk a životní zkušenosti. Společnost vnímá jako žádané, aby i jejich sexualita byla projevoována a prožívána na úrovni dítěte mladšího věku.

S touto problematikou se navíc pojí řada mýtů. Kupříkladu tvrzení, že osoby s mentálním postižením mají zvýšený nebo naopak snížený sexuální pud. Dalším mylným předpokladem je, že účinnou metodou pro utlumení jejich sexuální aktivity je vhodná fyzicky náročná práce či s tím související tvrzení, že sexuální chování těchto osob vzniká pouze v důsledku málo podnětného prostředí. Mezi poslední dva mýty, které se spojují se sexualitou osob s mentálním postižením, patří tvrzení, že sexualita daného člověka je rovněž nějakým způsobem postižená nebo že součástí plnohodnotného intimního vztahu musí být pohlavní styk.⁷¹⁷ „*Porozumět sexualitě osob s mentálním postižením znamená nehledat rozdílnosti či zvláštnosti, ale naopak objevovat a respektovat souvislosti lidského bytí.*“⁷¹⁸

Pro představu si uvedeme hlavní překážky, se kterými se osoby s mentálním postižením potýkají při snaze naplňovat svá sexuální práva. Patří sem: nedostatek příležitostí k seznámení, nedostatek soukromí, nesrozumitelnost informací z oblasti sexuality, malá míra podpory ze strany okolí, ale především celková nedůvěra v jejich sexuální práva a nedůvěra v jejich schopnosti je vhodným způsobem naplňovat.⁷¹⁹ To je posilováno společenským míněním, že je žádané, aby člověk začínal se svým pohlavním životem až v okamžiku, kdy je za něj schopen nést odpovědnost.⁷²⁰

⁷¹⁷ Viz KOZÁKOVÁ, Zdeňka. Sexualita a sexuální výchova osob s mentálním postižením v podmínkách zařízení sociální péče, s. 29-30.

⁷¹⁸ VALENTA, M., MÜLLER, O. 44.

⁷¹⁹ Srov. ZELENKOVÁ, Barbora. Lidsky důstojné zacházení se sexualitou osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací, s. 38.

⁷²⁰ Viz MELLAN, Jiří, s. 13.

Nyní si představíme *Úmluvu o právech osob s postižením* a její koncept pojmu *postižení*. Následně si vysvětlíme samotnou diagnózu mentální retardace a přiblížíme si cílovou skupinu této kapitoly.

15.3 Úmluva o právech osob s postižením a její koncept pojmu postižení

V této kapitole vycházíme z konceptu pojmu postižení, tak jak jej nově formuluje *Úmluva o právech osob s postižením* (dále jen *Úmluva*). *Úmluva* byla přijata OSN v prosinci roku 2006 a v září 2009 byla ratifikována Českou republikou. Mezi osoby s postižením řadí tato *Úmluva* „osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové poškození (*impairments*), jež jim v interakci s různými bariérami může bránit v jejich plném a účinném zapojení do společnosti na rovném základě s ostatními.“⁷²¹ Postižení je formulováno jako výsledek společenské praxe, kdy dochází ke střetu mezi osobami s poškozením (*impairments*) a bariérami, které se utváří z postojů a podmínek prostředí.⁷²² Postižení tedy není prvotně součástí osoby mající nějaké poškození (*impairments*) a není ani primárně determinováno samotným poškozením člověka, ale vzniká až v interakci s jeho okolím. Je tak vnímáno jako „živá“ a stále se rozvíjející koncepce, kterou je možné v důsledku pozitivně ovlivňovat legislativní úpravou.⁷²³ Zjednodušeně lze říci, že diskriminace vede k *postižení*. Hovoříme o změně paradigmatu v pohledu na osoby s postižením, jelikož v této koncepci dochází ke spojení medicínského modelu s modelem sociálním do modelu lidskoprávního. Tento koncept přímo podporují základní principy *Úmluvy*, a to především (čl.3, d): „*Respektování odlišnosti a přijetí osob s postižením jako součást lidské různorodosti a přirozenosti.*“ Účelem této *Úmluvy* je respektovat, chránit a naplňovat užívání všech lidských práv a základních svobod osobami s postižením na rovném základě s ostatními a podporovat úctu k jejich přirozené lidské důstojnosti. Ve formulovaném účelu je zakotveno i samotné právo osob s postižením prožívat svou sexualitou či právo založit rodinu, které je dále rozvedeno ještě v čl. 23 *Úmluvy*.

⁷²¹ *Úmluva o právech osob s postižením*, čl. 1.

⁷²² Viz MILFAIT, René. Práva lidí s postižením. Inovační potenciál *Úmluvy*, In: www.is/TE/jabok.cz

⁷²³ Srov DISABILITIES 4-16. [online]. [cit. 2012-04-09]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training14en.pdf>

Při spolupráci s lidmi s mentálním postižením je žádoucí do způsobu našeho vnímání těchto osob zakomponovat dvě roviny – interní a externí pohled. Sloučením těchto dvou pohledů dochází k naplnění modelu lidskoprávního, o kterém jsme hovořili výše. Externí pohled v sobě zahrnuje teoretickou rovinu znalostí o diagnóze mentální retardace a interní pohled obsahuje znalosti o konkrétní osobě s mentálním postižením, které je možné získat pouze na základě osobního poznání. Je naplněním individuálního přístupu.⁷²⁴

Jakákoli kategorizace osob s dovětkem diagnózy by měla sloužit danému člověku, tj. v našem případě by mu měla zaručovat srozumitelnost jazyka a sociálního prostředí, právo využít podporovaného rozhodování jakožto rovnocenného prostředku činit volby a možnost čerpat sociální služby specializující se na podporu dané klientely v různých oblastech života. Je nutné mít na paměti, že účelem této kategorizace není na jejím základě osoby s postižením vylučovat ze společnosti, ale umožnit jim rovnocennou participaci. Nyní si tedy vysvětlíme teoretický obsah diagnózy.

15.4 Mentální retardace

Jednotlivé definice mentální retardace se obvykle liší jen v malých detailech. Obecně panuje shoda, že mentální retardace se projevuje výrazným snížením kognitivních schopností pod společností stanovenou normu IQ (tj. IQ pásmo s horní hranicí 70) a současným narušením adaptačních schopností jedince. Jedná se o stav trvalý a vrozený. Trvalost v tomto případě nevyklučuje přirozený vývoj osobnosti a rozvoj schopností a dovedností v interakci s podnětným prostředím. Nejedná se tedy o trvalost ve smyslu úplné stagnace vývoje.⁷²⁵ Marie Vágnerová za hlavní znaky této diagnózy označuje nedostatečný rozvoj myšlení a řeči, limitovanou schopnost učení a z toho plynoucí obtížnější adaptaci jedince na běžné životní podmínky.⁷²⁶

Mentální retardace je součástí 10. Revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), kde je zařazena mezi poruchy duševní a poruchy chování, tj. v rozmezí kódových čísel F00 - F99. MKN-10 definuje mentální retardaci jako stav za-

⁷²⁴ Viz Parents with intellectual disabilities. Past, Present and Futures. Introduction, s. 4-5.

⁷²⁵ Srov. ZELENKOVÁ, Barbora. Rodičovství a osoby s lehkou a středně těžkou mentální retardací, s. 35.

⁷²⁶ Viz VÁGNEROVÁ, Marie, s. 289.

Z příkladů je patrné, že rozdíly ve schopnostech osob s mentálním postižením jsou značné. V praxi nám nepostačí orientace pouze dle stupně mentální retardace, jelikož ta má v izolovaném pohledu (pohled pouze externí) velmi nízkou výpočetní hodnotu. S tématem podpory osob s mentálním postižením v oblasti sexuality přímo souvisí uznání a podpora práva na sebeurčení. Pro potřeby této kapitoly si výklad sebeurčení v krátkosti představíme.

15.5 Podpora sebeurčení osob s mentálním postižením

Sebeurčení v sobě zahrnuje úkony mravní autonomie člověka, tj. příležitost vlastními úkony utvářet svůj život na základě svých preferencí a schopnosti rozhodovat se. Sebeurčení potvrzuje hodnotu člověka být nezávislým aktérem vlastního života a přiznává jí morálně-právní status osoby. Sebeurčení je do jisté míry závislé na příležitostech, které jsou definovány podmínkami daného prostředí. Těmto *příležitostem* by měly předcházet zkušenosti, které vedou k realistickému sebeuvědomění, sebevědomí, pozitivnímu vnímání sebe sama a dosažení očekávaných výsledků skrze své jednání, které získáváme v průběhu našeho dětství a dospívání. Sebeurčení odráží sebeaktualizaci člověka, tedy skutečnost, že se učíme na základě svých vlastních zkušeností a v kontextu svého života měníme své preference.⁷³⁴ Tato oblast je u osob s mentálním postižením velmi často narušena, což má dalekosáhlé důsledky na jejich sebepojetí. Podporuje to jejich závislost na okolí, čímž jsou nepřímě vystaveni riziku manipulace a zneužívání. Popsaný stav je navíc determinován nedostatkem srozumitelných informací, na základě kterých by osoba s mentálním postižením mohla uplatnit svou schopnost činit volbu, tzn. učinit informované rozhodnutí. Osoby s mentálním postižením mají výrazně menší prostor k uplatňování svého práva na sebeurčení než většinová společnost. Umělé snižování každodenního rizika nést následky svých rozhodnutí upírá osobám s mentálním postižením jeden z nejdůležitějších zdrojů učení. Ve snaze chránit je, tak bráníme přirozenému rozvoji osobnosti.⁷³⁵

⁷³⁴ Srov. Wehmeyer, M. L. & Metzger, Ch. A., s. 111. Cit. podle: Wehmeyer, M. L., & Berkobien, R. (1991). Selfdetermination and self-advocacy: A case of mistaken identity. *The Association for Persons with Severe Handicaps Newsletter*, 7, 4. s. 111-119.[online]. [cit. 2012-05-02]. Dostupné z: http://www.beachcenter.org/research/FullArticles/PDF/SD1_How%20Self-Determined.pdf

⁷³⁵ Srov. ZELENKOVÁ, Barbora. Lidský důstojný zacházení se sexualitou osob s lehkou a středně těžkou mentální retardací. s. 27.

Právo na sebeurčení významným způsobem narušuje institut náhradního rozhodování, který je v České republice v oblasti péče o osoby s mentálním postižením hojně nadužíván. Změnu by měla přinést nová úprava občanského zákoníku. Možnost svobodně a na rovném základě s ostatními uplatňovat své právo na sebeurčení je velmi důležitou složkou zdraví tak, jak jej formuluje WHO, když hovoří o tom, že „zdraví je stav kompletní fyzické, mentální a sociální pohody (*well-being*), a nesestává se jen z absence nemoci nebo vady.“⁷³⁶ Dle Ryffové a Keyese je výše formulovaná sociální pohoda (*well-being*) tvořena šesti základními aspekty: sebezpřijetím, pozitivními vztahy s ostatními, autonomií (v myšlení i jednání), zvládnutím životního prostředí, smyslem života a osobním rozvojem. V Úmluvě je právo na sebeurčení staveno v čl. 3 (a): „*respekt pro přirozenou lidskou důstojnost, osobní autonomii, zahrnující vlastní svobodné rozhodování, a nezávislost osob s postižením*“.

Jak již bylo výše zmíněno, *sebeurčení* je souhrnem několika schopností. Tento souhrn tvoří: schopnost rozhodovat se a řešit problémy, identifikace následků mého jednání, stanovení reálných cílů a způsobu jejich dosažení, schopnost hájit svá práva aj. To vše s ohledem na osobní preference jedince a příležitost svou volbu uplatnit a mít ji v rámci možností pod kontrolou.⁷³⁷ Z praxe musím poznamenat, že osoby s mentálním postižením mají mnohdy problém rozpoznat už jen samotnou možnost volby. Často je to zapříčiněno výrazně menším prostorem činit volby v jejich osobní historii. Je zřejmé, že je to oblast, kterou je možné ve spolupráci s danou cílovou skupinou rozvíjet a posilovat. Je velmi důležité učit osoby s mentálním postižením rozlišovat vlastní preference a umožnit jim rozhodovat se v rozporu se svým okolím. Znovu zdůrazňuji, že tito lidé mají výrazně menší prostor činit volby ve srovnání s většinou populací. Mnohdy si nemohou vybrat, kde a s kým budou žít, obvykle si nemohou vybrat ani své osobní asistenty v rámci pobytových služeb a mohou tak být odkázáni na podporu osoby, která jim nedůvěřuje a nevěří v jejich schopnosti. Podpora sebepojetí a určitého sebepoznání, tzn. schopnosti rozlišovat své touhy, co mám a nemám rád, je velmi důležitá pro pozdější *pěstování* zdravých mezilidských vztahů a v důsledku je prevencí všech forem zneužívání společně s důrazem na rozvoj schopnosti sebeobhajoby a vyjádření nesouhlasu. Srozumitelné „ne“

⁷³⁶ Viz Health promotion glossary. [online]. [cit. 2012-04-30]. Dostupné z: www.who.int/hpr/NPH/docs/hp_glossary_en.pdf

⁷³⁷ Srov. Wehmeyer, M. L. & Metzger, Ch. A. 111.

pro případ sexuálního obtěžování je nutno s klienty obvykle natrénovat pomocí nácviku krizových scénářů na principu „co udělám, když“. „Okolí si často neuvědomuje, že pokud není dítě s mentálním postižením od dětského věku vedeno k vyjádření přání a učení se rozhodovat (což je sociální dovednost), pak je vysoké riziko, že se v jakémkoli věkovém období nebude umět dobře rozhodnout – např. v situaci sexuálního jednání a chování.“⁷³⁸ Taková osoba pravděpodobně nebude umět odmítnout případné výzvy k sexuální aktivitě, či na druhé straně nebude schopna přijmout odmítavou reakci jiné osoby. Nízká úroveň těchto dovedností tak vede k nízké sebeochraně klienta před případným zneužitím.⁷³⁹ Podpora kladného, avšak realistického sebepojetí je velmi důležitá pro zdravý vývoj osobnosti. Pakliže nebudeme vést osobu s mentálním postižením k sebeúctě a sebepřijetí s akceptováním vlastních limitů a vědomím silných stránek, vystavujeme ji zvýšenému riziku vlastní instrumentalizace jinými osobami na základě výměny za pocit hodnoty (ač třeba krátkodobý) a přijetí.

Přístup, který se zaměřuje na rozvoj schopností a dovedností a staví na silných stránkách jedince je empowerment přístup, který je výchozím přístupem pro podporu osob s mentálním postižením v oblasti sexuality a partnerských vztazích.

15.6 Empowerment přístup

Empowerment přístup se do češtiny překládá nejčastěji jako zmocnění. Judi Chamberlin, v článku „*A working definition of empowerment*“ definuje tento pojem jako souhrn několika schopností. Můžeme tedy užívat termín *uschopňování*. Tyto schopnosti jsou v souladu s principy *Úmluvy*. Mezi schopnosti, které jsou rozvíjeny v rámci *empowerment* přístupu, patří:

- **Mít moc rozhodovat** – mít prostor, ve kterém mohu aktivně rozhodovat o svém životě a přímo působit na svou vlastní situaci. Vlastním rozhodováním snižuji svou závislost na okolí. V *Úmluvě* nalezneme hned v čl. 3 (a): „*respekt pro ..., osobní autonomie, zahrnující vlastní svobodné rozhodování, a nezávislost osob s postižením*“
- **Mít přístup k informacím a zdrojům** – v souvislosti s lidmi s mentálním postižením se jedná především o převedení informací a zdrojů do srozumitelného jazyka, který zohledňuje míru kognitivních schopností těchto osob. Dále s tím

⁷³⁸ ŠTĚRBOVÁ, Dana. Sexualita osob s mentálním postižením. 75

⁷³⁹ Viz ŠTĚRBOVÁ, Dana. Sexualita osob s mentálním postižením. 75

související podpora dostupnosti informací a zdrojů například skrze aktivity sociálních služeb. Vycházíme z předpokladu, že k tomu, aby mohla jakákoli osoba učinit informované rozhodnutí, musí mít dostatek srozumitelných (v našem případě doslova jednoznačných) informací. V *Úmluvě* nalezneme v čl. 3: „(e) *Rovnost příležitostí.* (f) *Dostupnost.*“

- **Mít na výběr z více možností, které nejsou omezeny pouze na odpověď „ano/ne, buď/anebo“** – lidé s mentálním postižením potřebují v této oblasti podporu pro svou sníženou schopnost rozpoznávat možnost volby, s čímž souvisí i nižší míra uvědomování si důsledků svých rozhodnutí.
- **Asertivita** – znamená rozvíjet schopnost adekvátním způsobem prosazovat svá přání a rozhodnutí a posilovat umění říci „ne“. Souvisí s výše zmiňovaným nácvikem krizových scénářů.
- **Pocit, že mám svou hodnotu** – vědomí si své vlastní lidské důstojnosti. V *Úmluvě* v čl. 3 (a): „*Respekt pro přirozenou lidskou důstojnost, ...*“
- **Myslet kriticky** - tedy nejednat podle předem připravených scénářů, uvědomovat si možnost odlišného pohledu na věc, naučit se rozpoznávat, kdo jsem, co chci a co mohu dělat. Souvisí se schopností asertivního jednání. Kritické myšlení je pro člověka s mentálním postižením velmi těžké, mnohdy až nemožné. Když přemýšlím kriticky, vnímám danou věc z různých úhlů pohledu, a to dokáže člověk s mentálním postižením pouze v omezené míře, neboť to mimo jiné vyžaduje i jistou míru představitivosti. Doporučuji *bořit* limity představitivosti těchto osob názornými ukázkami (nácvik situací), v praxi se mi velmi osvědčila metoda videoukázek (obzvláště v případě, kdy potřebujeme probírat něco, co daný člověk nemá na vědomé úrovni) a podpora mluveného slova situačními obrázky. Možným zdrojem pro rozvoj schopnosti kritického myšlení a asertivního jednání jsou skupiny tzv. *sebeobhájců*.
- **Naučit se vyjádřit svůj vztek** – u osob s mentálním postižením se bude jednat především o společné hledání způsobu, jak vyjádřit vztek společensky akceptovatelnou formou. Např. mám vztek, tak se půjdu ven projít, abych se uklidnil, nebo půjdu a roztrhám staré noviny apod. U některých osob bude nutná pomoc s rozpoznáním spouštěče nepříjemného pocitu.
- **Necítit se sám, ale jako součást společnosti** – v *Úmluvě* v čl. 3 (d): „*Respektování odlišnosti a přijetí osob se zdravotním postižením jako součást lidské různorodosti a přirozenosti*“

- **Pochopit, že lidé mají svá práva** – a tedy že i já mám svá práva a co je jejich obsahem. A zároveň, že je nutné respektovat práva ostatních osob. Můžeme v *Úmluvě* vztáhnout na čl. 3: „(b) *Nediskriminace. (g) Rovnost mezi mužem a ženou.*“
- **Mít možnost ovlivňovat svůj život a život společnosti** - v *Úmluvě* čl. 3 (c): „*Plné a účinné zapojení a začlenění do společnosti.*“
- **Učit se dovednostem, které považují za důležité** – mít možnost určit, co se chci naučit a v čem se chci vzdělávat.
- **Mít možnost ovlivnit pohled ostatních na mé schopnosti a mou způsobilost svobodně jednat** – budeme-li v člověku posilovat vědomí vlastní hodnoty a umožňovat mu, aby rozhodoval, či spolurozhodoval o svém životě, zvyšujeme tím míru pozitivního společenského povědomí o osobách s mentálním postižením, jakožto kompetentních aktérů vlastního života. Pokud člověk s mentálním postižením pracuje mezi lidmi bez postižení, získává tím nejen práci, ale i prostor aktivně se podílet na změně povědomí svého okolí o lidech s mentální retardací.
- **Vyjít z ústraní** – tento termín se užívá v souvislosti s lidmi s homosexuální orientací. Ti mohou vzhledem ke stigmatizujícímu vnímání své sexuální orientace společností přejít k jejímu skrývání, což má neblahý vliv na jejich sebevědomí a sebepojetí.
- **Uvědomovat si, že růst a vývoj osobnosti je nekončící proces** – v *Úmluvě* můžeme nalézt souvislost s čl. 3 (h): „*Respektování rozvíjejících se schopností dětí se zdravotním postižením a jejich práva na zachování identity.*“ Schopnosti a dovednosti člověka jsou ovlivnitelné výchovou a vzděláváním.
- **Zvyšování sebevědomí a tím překonávání stigmatu.**⁷⁴⁰

Jedním z hlavních principů při spolupráci s lidmi s mentálním postižením je poskytovat jim „přijetí“ a důvěru v jejich schopnosti.⁷⁴¹ Přijetí jejich limitů s důrazem na silné stránky a podpora dílčích schopností je základem pro rozvoj kladného sebehodnocení, což následně pozitivně utváří sebepojetí osob s mentálním postiže-

⁷⁴⁰ Viz CHAMBERLIN, Judi. A working definition of empowerment, s. 43-46.

⁷⁴¹ Významu „přijetí“ se ve své knize *Jako muže a ženu je stvořil* věnuje Jean Vanier. Formuluje tezi, že účinná intervence u těchto osob v oblasti mezilidských vztahů a sexuality je možná pouze skrze absolutní přijetí v komunitě, kde skrze posilující vztahy s ostatními členy bude člověku s mentálním postižením umožněno vytvořit si důvěrný bezpečný vztah, který mu umožní otevřít se sobě i světu kolem sebe.

ním. Podmínkou efektivní spolupráce je neodsuzovat. S tématem empowerment úzce souvisí informovaný souhlas, který si vysvětlíme v následující podkapitole.

15.7 Informovaný souhlas při práci s lidmi s mentálním postižením

Informovaný souhlas je termín převzatý z lékařského prostředí⁷⁴². Dana Štěrbová tento termín aplikuje na oblast sexuality osob s mentálním postižením, když hovoří o informovaném souhlasu se sexuální aktivitou nebo také o tzv. kvalifikovaném souhlasu se sexuální aktivitou. Jedná se o ideální stav vědomého souhlasu, kdy je člověk poučený o pohlavně přenosných chorobách a možnosti jejich přenosu, o způsobu ochrany, o možnosti neplánovaného početí, o nutnosti a způsobech dodržování hygieny apod. Tento souhlas dává osoba, která chce být sexuálně aktivní a souhlasí tak s případnými riziky, která může sexuální aktivita přinášet. Souhlas musí být oboustranný, aby se zamezilo případnému sexuálnímu zneužívání.⁷⁴³ Na základě výsledků výzkumu Kennedy a Niedebuhl z roku 2001, bylo autory stanoveno, že klient musí mít k vyjádření informovaného souhlasu tyto předpoklady:

- musí mít základní sexuální znalost;
- musí rozumět důsledkům sexuální aktivity;
- musí mít základní schopnosti, jak se ubránit – zajistit si bezpečí.⁷⁴⁴

Domnívám se, že aby bylo vůbec možné dostat všem těmto požadavkům, je nutné mít znalosti o konkrétním klientovi, tedy zahrnout do posuzování již vícekrát zmiňovaný interní pohled. Aby bylo navíc možné vnímat klienta v jeho celistvosti, je nutné zahrnout do našeho konceptu i jeho osobní historii. Jsme formováni zkušenostmi, které získáváme v průběhu celého života, a velké množství informací o motivech jednání konkrétní osoby se nám může vyjevit až v momentě, kdy ji nevnímáme pouze v rámci jedné životní etapy, ale v kontextu celé její historie. Ta

⁷⁴² V jeho původním významu se s ním můžeme setkat v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně v čl. 5: „*Jakýkoli zákrok v oblasti péče o zdraví je možno provést pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. Tato osoba musí být předem informována o účelu a povaze zákroku, jakož i o jeho důsledcích a rizicích. Dotčená osoba může kdykoli svobodně svůj souhlas odvolat.*“

⁷⁴³ Viz ŠTĚRBOVÁ, Dana. Sexuální výchova a osvěta u osob s mentálním postižením, s. 28-29.

⁷⁴⁴ Viz ŠTĚRBOVÁ, Dana. Sexualita osob s mentálním postižením, s. 72-73. Cit. podle Kennedy, C. H. & Niedebuhl, J. (2001). Establishing criteria for sexual consent capacity. *American Journal on Mental Retardation*, 106, 503-510.

Zcela na závěr této kapitoly si ukážeme na konkrétních příkladech aplikaci empowerment přístupu při podpoře v oblasti sexuality a partnerských vztahů osob s mentálním postižením.

15.9 Aplikace empowerment přístupu na konkrétní příklady partnerských vztahů

Uvedené kazuistiky jsou součástí mé absolventské práce Lidsky důstojné zacházení se sexualitou osob s mentálním postižením. Všechna jména jsou záměrně změněna. Pro účely této kapitoly jsem kazuistiky zkrátila.

Příklad první: Libor a Ivana

Libor, 62 let

Osobní a rodinná anamnéza: Diagnóza lehká mentální retardace, plně způsobilý k právním úkonům. Před narozením Libora byla jeho matka operována na rakovinu prsu. V šestém měsíci těhotenství podstupuje rentgen plodu na základě tvrzení gynekologa, že není těhotná. Na konci šestého měsíce prodělává operaci pod celkovou narkózou. Když je Liborovi rok, ochrne matka na pravou ruku a nemůže jej ani chovat. S výchovou jí pomáhají sourozenci, ale péče je nedostatečná. Libor trpí citovou i podnětovou deprivací. Když jsou Liborovi čtyři roky, matka umírá. Otec pracuje jako úředník. Má slabé srdce. Po smrti Liborovy matky se znovu žení. Bere si matčinu sestřenicí, která je učitelkou. Libor se domnívá, že je to jeho skutečná biologická matka, o existenci jiné ženy neví. Otec umírá po ráně elektrickým proudem, když je Liborovi 28 let. Libor je přímým svědkem této události. Zůstává v péči nevlastní matky. Vztah s rodiči popisuje Libor jako harmonický, rád na své dětství vzpomíná. Nevlastní matka nakonec umírá ve věku 86 let. Libor tuto událost popisuje slovy: „Mamka jednou měla jít k zubaři na středisko a oni hlásili v rádiu, nechodte nikam, je náledí. Mamka šla a upadla tady na rohu na tom chodníku, nebylo to posypaný, nic a někdo šel a ona byla skrčená jako, že opravuje auto a hned převoz do nemocnice.“ Z nemocnice se už nevrátila. Od té doby má Libor panickou hrůzu z náledí. V zimních obdobích chodí ven jen s doprovodem asistenta, odmítá jakékoli samostatné vycházky. Klientem chráněného bydlení je od svých 49 let. Přihlášku mu podala jeho nevlastní matka ještě předtím, než zemřela.

Školní docházka: 1955 - 1965 chodí do základní školy praktické, 1965 - 1967 učňovská škola (knihařská dílna).

Zaměstnání: V letech 1967 - 1978 pracuje ve chráněné dílně, 1978 - 1980 pracuje jako pomocný údržbář, poté se vrací do chráněné dílny na dalších čtrnáct let. Od roku 1996 je klientem CDS, pracuje v dřevodílně.

Ivana, 60 let

Osobní a rodinná anamnéza: Diagnóza lehká mentální retardace, plně způsobilá k právním úkonům. Matka byla uklízečka, otec povoláním voják. Má mladší sestru Olgu. Po smrti svých rodičů zůstává Ivana bydlet se sestrou. Později žije i s jejím manželem a dvěma dětmi. S manželem Olgy vychází Ivana špatně. Olgu popisuje jako přísnou. Sestra je v současnosti v invalidním důchodu a je stále doma. Její děti se již odstěhovaly.

Školní docházka: Základní škola praktická. Učňovská škola.

Zaměstnání: Ivana pracuje v chráněné dílně.

Libor a Ivana jako pár:

Libor s Ivanou spolu chodí 42 let. Poznali se na učilišti, Libor toto setkání popisuje následovně: „*Já jsem jí řekl svoje jméno a ona taky. A už to začalo fungovat.*“ Po několika letech zakázala Liborovi jeho matka, aby se s Ivanou vídal. Důvodem byly finance. Ivana po Liborovi chtěla stále nějaké peníze, za které nakupovala ovoce pro sestřiny děti. Dva roky se nevídali. Po smrti jeho matky se dali opět dohromady. Libor ten mezitím nesl špatně. „*Jako ty dva roky jsem probřečel mámě tady. Máma říkala, neplač, najdeš si jinou, pusť ji k vodě, Libore, holek je.*“ Na otázku, zda někdy chodil i s nějakou jinou dívkou, odpověděl, že ano. Posléze je zřejmé, že pojmu „chození s někým“ rozumí jinak. Liborovy vztahy jsou především platonické, kamarádké. Další dvě dívky, které označuje za své bývalé partnerky, jsou dívky, se kterými se vídá pouze příležitostně. V rámci chráněného bydlení vznikly jako součást individuálního plánování různé plány na podporu jejich partnerského vztahu. Nejdůležitějším plánem je plán zaručující společně strávený víkend 1x za měsíc bez přítomnosti asistenta, který vznikne, když je Liborovi 59 let. Do té doby může být s Ivanou přes noc pouze v době Vánoc či Velikonoc a jen občas během prodloužených víkendů.

Ivana bydlí u Olgy. Pracuje, ale celý svůj plat odevzdává své sestře. Nemá žádné peníze, se kterými by mohla volně nakládat. Olga ji nikdy neučila, jak s penězi hospodařit, jak být samostatná. A tak to Ivana skutečně neumí. Je přesně stanovená finanční částka, kterou musí Ivana Liborovi zaplatit, aby u něho mohla být. Dříve Ivana Liborovi nepřispívala, což mělo významnější dopad na jeho finanční rozpočet. Matka Ivany prý souhlasila, aby spolu bydleli. Souhlasila i s případným sňatkem, ale bylo to podmíněno tím, že je nebude více podporovat. Chtěla, aby Ivana bydlela

u matky Libora. Nyní jezdí Ivana za Liborem dvakrát týdně. Když je Ivana u Libora, může vykonávat práce, které doma běžně nezastává. Je ráda v roli *paní domu*. Tuto roli si potvrzuje i při komunikaci s Liborem: „Jak to jíš, sedni si jinak, učeš se, nedělej tohle, nesměj se, mluvíš moc nahlas atd.“ Libor je šťastný, ví, že to s ním myslí dobře, tak se nad jejím *lamentováním* vždy jen pousměje a udělá, jak mu bylo řečeno. Sám říká: „*Stará se o mě jako moje mamka.*“

Libor rád sleduje erotické příběhy, které se občas objevují v televizi, na záchodě mu visí několik kalendářů s nahými slečnami. Na otázku, zda někdy zažil to, na co se dívá v těch filmech, odpověděl: „*Nezažil. Ale znám to, jak to chodí. Není, nakonec co z toho. Byl by malér tady. Dozvěděla by se to Olga a už by sem Ivana nesměla jezdit nikdy.*“ Připouští, že se na téma sex s Ivanou nikdy ani nebavil. Když je Ivana u něj doma, tak se neerotické filmy nedívá. Ivana je nemá ráda. Viděl ji několikrát nahou a párkrát se i různě hladili. Když se koupe, tak jí třeba umyje záda.

Oba by si přáli spolu bydlet, Olga jim to však zatím nechce umožnit. Dosud spolu nestrávili společnou dovolenou z finančních důvodů. Olga to Ivaně nechce zaplatit, tak Libor jezdí s přáteli. Libor s Ivanou tak spolu tráví poslední víkend v měsíci, dva dny v týdnu a různé svátky. Jejich přání o společném soužití se pravděpodobně nikdy nevyplní.

Aplikace empowerment přístupu:

Vždy je nutné aplikovat základní princip „přijetí“ a „důvěry v jejich schopnosti“, dále je nutné respektovat formu jejich vztahu a nenutit je překračovat hranice, které si společně nastavili (tj. nenutit do pohlavního styku či jiných sexuálních aktivit). V rámci tohoto páru je obzvláště nutné poskytovat podporu při komunikaci s Olgou, konkrétně při vyjednávání podmínek společného soužití, trávení dovolených. U obou je důležité podporovat jejich sebeurčení - vytvářet prostor volby a podporu při rozpoznávání situace volby, upozornění na důsledky volby a navržení jiných variant. Na základě rozhovorů posilovat vědomí toho, co chci (chci být ve vztahu nebo ne).

~~**Příklad druhý: Karel a Pavla**~~

~~Karel, 48 let~~

~~**Osobní a rodinná anamnéza:** Diagnóza lehká mentální retardace, poúrazová epilepsie a logopedická vada. Při psychickém rozrušení se stupňuje jeho logopedická vada a objevují se záchvaty. Hůř slyší na jedno ucho, je částečně omezený ve způsobilosti k právním úkonům. Ze svého reálného života utíká různými fantaziemi. Často si vy-~~

Na dvou párových příkladech jsme si ukázali aplikaci empowerment přístupu do praxe.

15.10 Závěrem

V rámci této kapitoly jsme se dozvěděli, že podpora osob s mentálním postižením v oblasti sexuality a partnerských vztahů, která zohledňuje lidskou důstojnost, je možná skrze empowerment přístup, který těmto osobám přiznává morálně právní status osoby. Tento přístup se do češtiny překládá jako zmocňování či uschopňování a zaměřuje se na rozvoj dílčích schopností a dovedností osob s mentálním postižením, čímž podporuje jejich nezávislost, pozitivně utváří jejich sebepojetí, a to v důsledku podporuje rozvoj *zdravých* mezilidských vztahů. Do tohoto přístupu je také nutné zahrnout osobní historii daného člověka, která má přímý vliv na jeho současné jednání a rozhodování, rozlišovat mezi přáním a informovaným (zodpovědným) rozhodnutím člověka, utvářet okolní podmínky tak, aby bylo možné činit rozhodnutí a současně poskytovat těmto osobám prostor volby. Základem podpory je však absolutní *přijetí* a víra ve schopnosti dané osoby být aktivním strůjcem svého života.